Iš Klasikinės filologijos katedros istorijos

Profesorius Jonas Dumčius: antikinės tragedijos pakerėtas

Profesorius Jonas Dumčius (1905 03 20–1986 04 28) buvo neabejotinai žymiausias klasikinės filologijos žinovas Lietuvoje XX amžiuje. Su jo vardu sietina lietuviškoji klasikinės filologijos mokykla, kuri gyvuoja iki šiol. 1929 m. jis baigė Kauno Vytauto Didžiojo universitetą, kur studijavo lotynų ir graikų kalbas bei lyginamąją indoeuropeistiką. Po to trejus metus stažavosi Bazelio universitete pas žymų klasikinės filologijos specialistą Wilhelmą Wackernagelį, gilinosi į indoeuropeistikos, sanskrito, indologijos mokslus. Grįžęs į Lietuvą, 1932–1940 m. dėstė Kauno universitete graikų kalbą ir graikų literatūrą. Kai 1940 m. liepos 29 d. Vilniaus universitetas buvo grąžintas Lietuvai, didelė dalis Kauno Vytauto Didžiojo universiteto dėstytojų sugrįžo į Vilnių[1]. Tarp jų buvo ir Jonas Dumčius. Nuo 1945 m. iki 1960 m. jis dirbo Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros vedėju, dėstė senąją graikų kalbą, graikų kalbos istorinę gramatiką, skaitė antikinės literatūros ir kultūros istorijos kursus. Visa pokarinė Vilniaus universiteto klasikinės filologijos specialistų karta, kuriai priklauso ir šių eilučių autorė, laiko jį savo Mokytoju. Iš jo buvo semtasi ne tik žinių, bet ir tam tikrų moralinių vertybių, klasikinių disciplinų dėstymo metodikos, požiūrio į darbą, elgesio kultūros. Profesoriaus paskaitos visus žavėjo erudicija, faktografiniu tikslumu, moksline kompetencija. Profesorius J. Dumčius ypač domėjosi graikų tragedija, ta tema paskelbė keliasdešimt straipsnių, monografiją *Sofoklis* (1992, Parengė Dalia Dilytė). Studijos apie Aischilą ir Euripidą, taip pat daug straipsnių ir vertimų liko rankraščiuose. J. Dumčius analizavo graikų tragedijų struktūrą, choro vaidmenį, bandė tikslinti kai kurių tragedijų parašymo datą, ryškino herojų charakterius, dialogų skirtingumus, aptarė retardacijos vaidmenį tragedijoje, kai kurias dramas pirmą kartą išvertė į lietuvių kalbą.

[1] *Vilniaus universiteto istorija (1940–1979)*, Vilnius: Mokslas, 1979, 10.

Tarp svarbiausių vertimų galima nurodyti Hesiodo *Darbus ir dienas* (1963), Aischilo *Orestėją* (1988), kai kurias Aristofano, Menandro, Plauto komedijas, Senekos dramas „Trojietės" (1992), „Faidra", „Pamišęs Herkulis" (1996), Platono *Valstybę* (1981), Herodoto *Istoriją* (1988), Aristotelio *Kategorijas* ir *Nikomacho etiką* (1990), Petronijaus *Satyrikoną* (1984; 1987).

Svarus profesoriaus J. Dumčiaus indėlis rengiant lotynų bei graikų kalbos vadovėlius ir kitas mokomąsias priemones. Kartu su bendraautoriais Kazimieru Kuzaviniu bei Ričardu Mironu parašė tris lotynų kalbos vadovėlius aukštosioms mokykloms – *Lotynų kalba* (1960), *Lectiones Latinae* (1969), *Elementa Latina* (1978), originalų graikų kalbos vadovėlį *Graikų kalba* (1989), *Trumpą istorinę graikų kalbos gramatiką* (1975), sudarė *Graikų literatūros chrestomatiją* (1963).

Nors indoeuropeistika netapo mokslinių J. Dumčiaus tyrinėjimų objektu, tačiau Profesorius nuolat domėjosi šios srities darbais ir, esant reikalui, sugebėjo aiškiai ir kvalifikuotai išsakyti savo nuomonę. Dar tebedirbdamas Kaune jis parašė recenziją Jano Otrębskio knygai *Lotynų kalbos istorinė gramatika* (*Gramatyka historyczna języka łacińskiego (cz. 1. Wspólnie z Janem Safarewiczem*, Warszawa, 1937)[2]. Likimas vėliau suvedė šiuos mokslininkus: nuo 1940 m. kurį laiką jie kartu dėstė Vilniaus universitete. Amžininkų liudijimu, J. Otrębskis palankiai atsiliepęs apie J. Dumčiaus studiją „Antikiniai tikriniai vardai lietuvių kalboje", parašytą filologijos mokslų kandidato (dabar humanitarinių mokslų daktaro) laipsniui gauti.

Ši disertacija, apginta 1958 m., ligi šiol tebėra vienintelis Lietuvoje bandymas plačiame istoriniame kontekste patyrinėti antikinių vardų tarimo, rašybos bei norminimo tradicijas Europoje nuo Renesanso epochos iki mūsų dienų, aptarti jų vartojimo lietuvių kalboje problemas. Gaila, kad šis 1000 psl. apimties veikalas liko neišspausdintas.

Jonas Dumčius buvo pažįstamas ir su kitu Stepono Batoro universiteto profesoriumi Janu Oko (1875–1946), kuris, anot dar gyvų liudininkų, ir paskatinęs J. Dumčių imtis antikinės dramaturgijos tyrinėjimų.

Mąstant apie prof. J. Dumčiaus nugyventą gyvenimą, krinta į akis begalinis jo paprastumas, netgi asketiškumas, gebėjimas pasirinkti tik tai, kas reikalingiausia, būtiniausia, atmetant visa kita. Kelia pagarbą nuoseklus ėjimas viena kryptimi link užsibrėžto tikslo, nesiblaškant į šalis, neeikvojant dvasinių ir fizinių jėgų tam, kas su tuo pagrindiniu tikslu nėra susiję. Stebėtinas buvo prof. J. Dumčiaus tiesos kriterijus, kuriuo remdamasis jis vienodu reiklumu ir vienodu atlaidumu vertino ir profesoriaus disertaciją, ir studento kursinį darbą, be išankstinio nusistatymo, tačiau ir be baimės prieš titulus, vardus, pareigybes, vadovaudamasis, regis, vieninteliu kriterijum: *amicus Plato, sed magis amica veritas*. Visus žavėjo jo kuklumas, gebėjimas prisipažinti nežinančiu arba pasakyti, kad jis iš vieno ar kito autoriaus (netgi studento ar doktoranto) sužinojo labai daug naujo, nors jo paties žinojimas ir erudicija apėmė visas klasikinės filologijos mokslo sritis. Apie 30 metų jis skaitė antikinės literatūros, senovės Graikijos ir Romos istorijos, antikinės kultūros istorijos kursus, dėstė graikų kalbą, graikų kalbos istorinę gramatiką, vedė specialiuosius kursus iš graikų dramaturgijos ir mitologijos. Profesoriaus požiūrį į pasaulį ir žmones ženklino išmintis, tolerancija ir dvasingumas – jo mylimos Antikos mąstytojams būdingos savybės.

Tie, kuriems teko bendrauti su prof. Jonu Dumčiumi, turbūt niekada nėra girdėję, kad šis

[2] *Archivum Philologicum* VIII, Kaunas, 1939, 275–278.

reto santūrumo žmogus ką nors būtų padaręs savo naudai ar šališkai su kuo nors pasielgęs. Daugeliui kolegų ir studentų susitikimai ir pokalbiai su Profesoriumi, greta žinių ar netikėtos žinomų filologijos faktų interpretacijos, paprastai duodavo ir papildomos naudos, atskleisdavo natūralaus ir žmogiško bendravimo žavesį. *Kalokagatija* profesoriui buvo ne abstrakti sąvoka, o kasdieninio elgesio norma ir bet kokios veiklos matas.

J. Dumčius buvo asketiškas žmogus: laikėsi valgymo dietos, visiškai negėrė alkoholio, neturėjo šeimos. Beveik visą gyvenimą pragyveno su seserimi, beje, studijavusia Paryžiaus universitete, išsilavinusia moterimi, tačiau paaukojusia savo karjerą brolio labui. Ji rūpinosi J. Dumčiaus buitimi, maistu, finansiniais reikalais, o tai leido Profesoriui atsidėti tik mokslui, darbui ir knygoms.

Į Universitetą Profesorius visada vaikščiojo pėsčias. Mano kartos filologai iki šiol prisimena pakumpusį jo siluetą, neskubią eiseną ir aptrintą portfeliuką, su kuriuo nesiskyrė turbūt kokius 30 metų.

Iš pažiūros atrodęs griežtas ir užsidaręs, iš tikrųjų Profesorius buvo paprastas ir geraširdis žmogus. Kai per antikinės literatūros egzaminą studentas pasakydavo kokią nors nesąmonę, Profesorius ne supykdavo, o imdavo juoktis. Baigęs juoktis, paprašydavo studentą išeiti iš auditorijos ir pasiskaityti apie tai, dėl ko suklydo. Jeigu grįžęs studentas suklysdavo kitoje vietoje, Profesorius vėl jį pasiųsdavo pasiskaityti. Taip galėjo tęstis nuo kelių iki keliolikos kartų – žinoma, pažeidžiant studijų reikalavimus, kad dėstytojas gali pakartotinai egzaminuoti studentą ne daugiau kaip tris kartus. Tačiau J. Dumčiui taisyklės ir biurokratiniai reikalavimai apskritai buvo sunkiai suvokiami dalykai. Paprašius užpildyti kokią nors anketą ar pažymą, Profesoriaus delnai suprakaituodavo, akiniai aprasodavo, ir skėsčiodamas rankomis jis bejėgiškai kartodavo: „Tai kad aš čia nieko nesuprantu, tai kad aš čia nieko nesuprantu".

Profesorius Jonas Dumčius mirė 1986 m. balandžio 28 d., eidamas 81-uosius gyvenimo metus. Prie jo kapo Vilniaus Antakalnio kapinėse yra kuklus paminklas iš lietuviško akmens, ant kurio graikų kalba iškalti Sofoklio žodžiai iš tragedijos *Karalius Oidipas*: „Tik vienas laikas teparodo, kas teisus" (613 eil.: χρόνος δίκαιον ἄνδρα δείκνυζιν μόνος).

Profesorius Jonas Dumčius buvo ne tik mokslininkas eruditas, universalus klasikinės filologijos disciplinų žinovas, bet ir tauri, humaniška asmenybė, tarsi įprasminusi antikinės kalokagatijos idealą – dvasiškai turtingo, gražaus ir gero žmogaus dermę.

Svarbiausių prof. Jono Dumčiaus darbų bibliografija

1958:

„Euripido pažiūros į graikų dievus ('Bakchančių' problema)", *Literatūra* 1, 1958, 157–190.

1963:

„Aischilo 'Maldautojų' data", *Literatūra* 6, 1963, 183–205.

Aischilas, „Agamemnonas" (vertimas į lietuvių k.), *Graikų literatūros chrestomatija*, Vilnius, 1963, 53–88.

Euripidas, „Bakchantės" (vertimas į lietuvių k.), *Graikų literatūros chrestomatija*, Vilnius, 1963, 180–215.

Hesiodas, „Darbai ir dienos" (vertimas į lietuvių k.), *Graikų literatūros chrestomatija*, Vilnius, 1963, 30–46.

1965:

«К вопросу об аутентичности заключительной сцены драмы Эсхила 'Семеро против Фив'», *Literatūra* 8 (3), 1965, 193–204.

1969:

„Ar Euripidas racionalistas, ar iracionalistas?", *Literatūra* XII (3), 1969, 7–25.

„Keletas pastabų dėl senovės graikų tragedijos struktūros", *Literatūra* XI (3), 1969, 7–14.

«Антигона и Креонт», *Literatūra* XI (3), 1969, 15–26.

1970:

„Retardacija Sofoklio tragedijoje", *Literatūra* XIII (3), 1970, 17–28.

1972:

„Keletas 'Antigonės' problemų", *Literatūra* XIV (3), 1972, 7–22.

1973:

„Antigonės choras", *Literatūra* XV (3), 1973, 7–17.

1974:

„Sofoklio 'Dejaneira'", *Literatūra* XVI (3), 1974, 7–15.

1975:

„Vadų ir valdovų Sofoklio tragedijoje diferenciacija", *Literatūra* XVII (3), 1975, 7–21.

1978:

„Eschilo kūryba", *Literatūra* XX (3), 1978, 9–15.

1981:

Platonas, *Valstybė* (vertimas į lietuvių k.), Vilnius, 1981.

1983:

„Sofoklio ir Euripido dialogų skirtingumai", *Literatūra* XXV (3), 1983, 3–9.

1984:

Petronijus, *Satyrikonas* (vertimas į lietuvių k.), Vilnius, 1984.

1985:

„Ar Aristotelio 'Poetika' yra konspektas?", *Literatūra* XXVII (3), 1985, 3–7.

1988:

Aischilas, „Orestėja: (Agamemnonas, Choeforos, Eumenidės)", *Antikinės tragedijos*, Vilnius, 1988, 47–184.

Herodotas, *Istorija* (vertimas į lietuvių k.), Vilnius, 1988.

1989:

Aristofanas, „Debesys" (vertimas į lietuvių k.), *Antikinės komedijos*, Vilnius, 1989, 5–69.

Menandras, „Bambeklis" (vertimas į lietuvių k.), *Antikinės komedijos*, Vilnius, 1989, 261–302.

Plautas, „Amfitrionas" (vertimas į lietuvių k.), *Antikinės komedijos*, Vilnius, 1989, 505–557.

1990:

Aristotelis, *Kategorijos. Nikomacho etika* (vertimas į lietuvių k.), Vilnius, 1990.

1992:

Sofoklis, parengė D. Dilytė, Vilnius, 1992.

1996:

Liucijus Anėjus Seneka, „Faidra", *Literatūra* 38 (3), 1996, 60–105 (publikuota iš rankraščio, vertimo data: 1960 08 17–23).

Liucijus Anėjus Seneka, „Pamišęs Herkulis", *Literatūra* 38 (3), 1996, 106–153 (publikuota iš rankraščio, vertimo data: 1960 07 09–17).

Po Profesoriaus mirties visa jo biblioteka buvo perduota Vilniaus universiteto bibliotekai ir saugoma atskirame fonde. Rankraščiai saugomi Rankraščių skyriuje.

Profesoriaus Jono Dumčiaus palikimas tebelaukia naujų tyrinėtojų.

Eugenija Ulčinaitė